

Ivan Trifunjagić

Narodno pozorište „Toša Jovanović”, Zrenjanin (urednik)

KONCEPTUALNI MEĐUODNOS KOHEZIJE I KOHERENCIJE U TEKSTU NOVINSKOG UVODNIKA

Sažetak: U radu se nastoji objasniti semantički odnos kohezije i koherencije na tekstu novinskog uvodnika, pri čemu se pošlo od pretpostavke da korišteni teorijsko-metodološki pristupi (*ESP*, Swales 1990; *RST*, Mann and Thompson 1988; *SFL*, Halliday 2004) naglašavaju različite aspekte kontekstualne upotrebe jezika, i da stoga kohezija i koherencija teksta predstavljaju specifične konceptualne komponente u istraživanjima diskursa. Semantičkom analizom tematskih kohezivnih elemenata i koherencijskih relacija između struktura od pragmatičkog značaja za novinski uvodnik, koji je u ovom radu prevashodno posmatran tipom argumentativnog diskursa, ali u čijoj se retoričkoj strukturi nalaze i informaciono-eksplanatorni elementi, prikazuje se semantičko-pragmatički aspekt konceptualne međuzavisnosti kohezije i koherencije.

Ključne reči: kohezija, koherencija, tema, referentni element, retorički odnos.

Uvod

Koliko god se na osnovu dosadašnjih razmatranja tekstualnih koncepata kohezije i koherencije u proučavanjima fenomena kontinuiteta smisla nekog teksta u načelu može definisati teorijska osnova ovih dvaju tekstualnih standarda, još je veći izazov u lingvistici teksta bilo objasniti njihov međuodnos. Možda se ovako postavljen istraživački cilj čini vrednim u domenu analize diskursa i stoga što aktuelni koncepti predstavljaju diferentne aspekte u pristupu tekstualnim strukturama, te je sa promenom diskursnih karakteristika i prirodu njihove interferencije neophodno iznova utvrđivati.

Ako se samo pođe od osnovnog određenja pomenutih koncepata, kohezija predstavlja svojstvo teksta koje se ostvaruje na osnovu određenih gramatičkih ili leksičkih karakteristika rečenica koje povezuju te iste rečenice sa drugim rečenicama u istom tekstu, dok koherencija podrazumeva kvalitet koji čitalac ili slušalac pripisuju tekstu, što je u isto vreme mera koja pokazuje u kolikom stepenu čitalac ili slušalac smatraju da se određeni tekst drži kao smisljena celina (Hoey 1991: 265-266); prema Polovini treba govoriti o koherenciji teksta u celini, tj. koherenciji kao svojstvu teksta, a o koheziji kao svojstvu

konstitutivnih elemenata teksta koji mogu da se povežu u celinu. Zato se koherencija posmatra kao celovitost teksta koja se sastoji iz logičko-semantičkog, gramatičkog (pre svega sintaksičkog), i stilističkog međuodnosa i međuzavisnosti rečenica koje čine tekst (1987: 32); po Hallidayu (1976), kohezija je relacija između jednog elementa i nekog drugog elementa u tekstu, te se na osnovu toga može govoriti o unutarrečeničnoj i nadrečeničnoj koheziji, odnosno da je tip kohezivne veze određen faktorom razine teksta. Funkcionalni stil i registar takođe predstavlja faktore koji utiču na izbor kohezivnih sredstava pri konstituisanju tekstova (Halliday 2004), čime se približavamo žanru kao zasebnom konceptu koji u sebi sadrži kodirane komunikacijske ciljeve. Ovaj poslednji, žanrovski faktor upućuje nas na strukturne obrasce, tematske specifičnosti, autorske strategije, odnosno kontekste upotrebe jezika koji iniciraju retoričke postupke u funkciji ispunjavanja zadatih diskursnih ciljeva (Swales 1990).

Stoga, ukoliko se u fokusu istraživanja nađe diskurs štampanog medija koji u pogledu svojih kodiranih pragmatičkih funkcija ili svrha pretpostavlja formalizaciju tematskih ili podtematskih celina specifične retoričke motivacije (*pokreti*¹, paragrafi), poledično će u kontekstu predmeta ovog ogleada razmatrati ona kohezivna sredstva koja su produktivna na višim strukturnim nivoima teksta², kao i koherencijske veze kojima se manifestuju retorička priroda aktuelnog diskursnog tipa (nedeljnog uvodnika). Na taj način, kada je u pitanju koncept kohezije, u prvi će se plan naći leksička kohezivna sredstva *repeticija* i *sistemske semantičke relacije*, čija je zastupljenost na višim koherencijskim nivoima teksta veća od gramatičkih³, dok će se koherenciji pristupiti sa stanovišta *teorije retoričke strukture* (Mann and Thompson 1988) koja usvaja teorijsko-metodološki okvir svojevrsne terminologije - tematski i promocijski retorički odnosi (RO); apstraktni entiteti *nukleus* (*N*) i *satelit* (*S*); eksplicitne propozicije (EP) i implicitne propozicije (IP). Konačno, ovakav tip analize trebalo bi da ukaže na to na koji se način kohezivnim referentnim elementima postiže tematizacija koherentnih struktura od diskursnog značaja, ali i na međuodnos semantike aktuelnih referenata i semantike koherencijskog odnosa posmatranih tekstualnih struktura.

Relevantna istraživanja

Ako uzmemo u obzir ranija istraživanja u kojima je razmatran odnos koherentnih struktura i leksičke kohezije (Berzlánovich and Redeker 2011, 2012; Berzlánovich,

---

1 Pokretima se mogu opisati žanrovski specifične strukture, koji prema Biberu i ostalima (2007) predstavljaju njihove glavne funkcionalne komponente. Konvencionalizovani žanrovi imaju prototipični ili kano-nični (iako ne sasvim strogo utvrđeni) obrazac pokreta (Redeker et al. 2012).

2 „U usko povezanim jedinicama kao što su fraze, klauze, rečenice, kohezija se ispoljava stavljanjem elemenata u gramatičke zavisnosti 'kratkog dometa'. U dužim delovima teksta, osnovna operacija jeste otkrivanje načina na koji se već upotrebljeni elementi mogu ponovo upotrebiti, modifikovati ili sažeti. Ti načini modifikacije su ponavljanja, supstitucije, izostavljanje, i odnosi signalizacije. Ta sredstva, koja imaju širi domet, doprinose uspešnosti jezičke komunikacije (tj. ostvarivanju teksta), mnogo više nego što bi na to ukazivala njihova obligatornost u gramatičkom smislu” (Polovina 1999: 148).

3 „Referencijalnost kao semantički fenomen nema značaja za kohezivnost... ta vrsta kohezije je odnos između samih formi” (Polovina 1999: 152).

Egg and Redeker 2012; Redeker et al. 2012), zapažamo da su ona polazila od premise da je kohezija različito povezana sa strukturnom organizacijom tekstova različitih žanrova. Naime, budući da su u tim istraživanjima korpus sačinjavali tekstovi ekspozitornog i persuazivnog retoričkog određenja, izvedeni su zaključci o značajno većoj zastupljenosti leksičke kohezije u ekspozitornim nego u persuazivnim tekstovima, tj. da je broj kohezivnih veza između elementarnih retoričkih jedinica (ERJ; klauzalni nivo) bio veći kod jedinica koje su bile direktno povezane u diskursnoj strukturi nego kod jedinica koje nisu imale direktnu koherentnu vezu, te da je ova diferencijacija više uočljiva kod ekspozitornih nego kod persuazivnih tekstova. Kao argument za to da ekspozitorni tekstovi imaju više leksičkih kohezivnih (tematskih) veza nego persuazivni, ali i neki drugi tekstualni tipovi (npr. narativi), navodi se da izlaganje o nekom događaju, pitanju ili temi pretpostavlja kraće kohezivne lance (Berzlánovich, Egg and Redeker 2012).

S druge strane, gorenavedeno diferenciranje korenspondira sa razlikovanjem između ekspanzionih i semantičkih (ili ideacionih) i pragmatičkih (ili prezentacionih, intencionalnih) koherentnih relacija⁴. Prema Redeker et al. (2012) pragmatički odnosi preovlađuju u persuazivnim, dok su skoro izostavljeni u ekspozitornim tekstovima, što opet ukazuje na to da se žanr smatra jakim kontekstualni faktorom kada je u pitanju organizacija diskursne strukture. Da je to tako, potkrepljeno je i tvrdnjom da su „persuazivni tekstovi organizovani oko centralne svrhe ili intencije, dok su deskriptivni ili ekspozitorni tekstovi obično organizovani oko teme koja je data posredstvom podtema” (Redeker et al. 2012: 1). Konačno, ovo nas upućuje na to da kod nekih diskursnih tipova leksičke kohezivne veze predstavljaju ključni strukturni koncept, dok opet postoje tekstovi čija je planska diskursna komponenta pod snažnim uticajem žanrovskog kontekstualnog faktora i da su stoga u tim slučajevima relevantne pragmatičke koherencijske relacije.

Zaključci izvedeni u ovoj istraživačkoj instanci omogućili su pomenutim autorima postavljanje druge hipoteze: „Ako leksička kohezija signalizira koherenciju strukture, velika gustina leksičkih kohezivnih veza, koja ukazuje na centralnost diskursne jedinice sa kojom su povezane, trebalo bi da bude u korelaciji sa centralnošću u hijerarhijskoj strukturi koherencije” (Redeker et al. 2012: 3). Rezultati dobijeni nakon analize korpusa od 80 tekstova (ekspozitorni tekstovi: *eciklopedijske odrednice* i *naučno popularne vesti*; persuazivni tekstovi: *pisma za prikupljanje sredstava* i *reklamni oglasi*) ukazivali su na veoma veliko poklapanje leksičke centralnosti i diskursne centralnosti žanrovski specifičnih segmenata kod ekspozitornih tekstova, dok kod persuazivnih žanrova nije postojala korelacija između centralnih tekstualnih paragrafa i indikativne kohezivne gustine eksternih veza (po elementarnoj diskursnoj jedinici, tj. eksplicitnoj propoziciji) koje bi se uspostavljale između referentnih jezičkih elemenata (Berzlánovich and Redeker 2011). Pa tako, na primer, ako su na dijagramu TRS za enciklopedijsku odrednicu centralni segmenti *naziv* i *definicija*, onda bi žanrovski specifični pokreti sa najvećom, podjednako izraženom kohezivnom gustinom bili *definicija* i *opšti opis*; s druge strane, *zahtev za odgovorom* žanrovski je specifičan pokret od centralnog značaja u diskursnoj strukturi

⁴ U Redeker et al. (2012) koherencijske relacije TRS tematskog i promocijskog tipa svrstane su u *ekspanzivne relacije*, *semantičke relacije* i *pragmatičke relacije*.

pisama za prikupljanje sredstava, ali je koheziona gustina (interne i eksterne kohezivne veze) najveća kod segmenata *pridobijanje pažnje i kredibilitet organizacije*.⁵

Konačno, sve ovo predstavljalo je „ohrabrujući” dokaz za postavljenu istraživačku hipotezu (Berzlánovich, Egg and Redeker 2012) da je leksička kohezija više usklađena sa strukturnom koherentnošću u informaciono orijentisanim (tematski strukturiranim) tekstovima nego u tekstovima koji su više orijentisani prema čitaocu (intencionalno strukturiranim tekstovima).

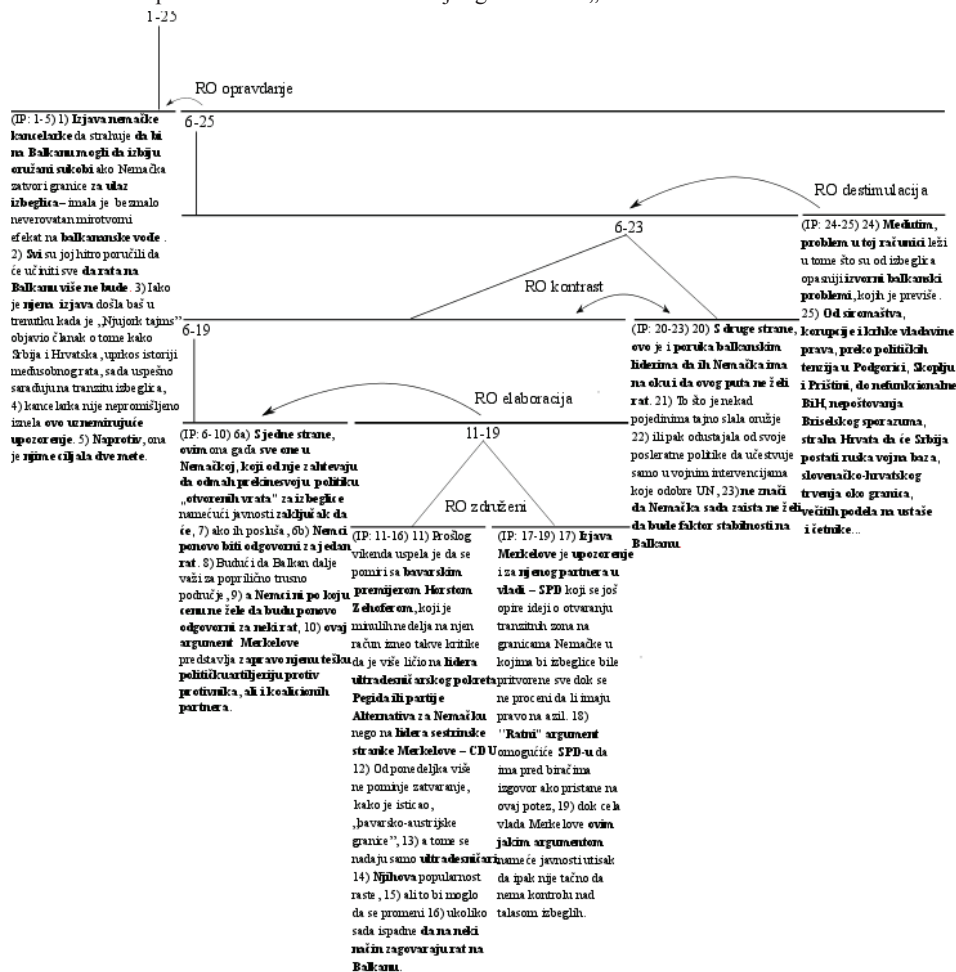
Međutim, značaj ovih analiza kao i zaključci izvedeni na osnovu njih proširuju hipotetički potencijal analize diskursa u kojoj se fokus istraživanja pomera na semantički aspekt konceptualnog međuodnosa kohezije i koherencije.

Pre nego što započnemo analizu teksta prema goreutvđenom obrascu, smatramo da je neophodno u opštim crtama reći nešto o žanrovskim karakteristikama novinskog uvodnika. Naime, prema autorima koji su sproveli istraživanja o koherentnim strukturama i leksičkoj koheziji u ekspozitornim i persuazivnim tekstovima (Berzlánovich, Egg and Redeker 2012), različiti se tipovi ekspozitornih tekstova mogu uvrstiti duž kontinuumu od deskriptivnih tekstova na jednom kraju do argumentativnih tekstova na drugom kraju, i da stoga ne postoji jedan tip ekspozicije (naučna ekspozicija, obrazovna ekspozicija, opšte narativna ekspozicija, itd.). Kada je persuazivni diskurs u pitanju, isto se tako ne može uvek govoriti o „čistim” žanrovima jer ubeđivanje nije uvek eksplicitno tokom teksta, kao i da su persuazivni diskursni tipovi često „kontaminirani” elementima karakterističnim za informacione tekstove (npr. eksplanativnim ili deskriptivnim). A budući da je novinski uvodnik autorski tekst argumetacijskog retoričkog određenja, sa ubeđivačkim predznakom (argument koji opravdava iznetu premisu) kojim se komentariše već poznata ali aktuelna vest (događaj), kao i da je u pitanju analitičko-polemički novinarski žanr, tekst nedeljnog uvodnika, pored osnovne, binarne strukturne sheme za argumentacijski diskursni tip – *premissa:zaključak* – sadrži informaciono-eksplanatorne tekstualne strukture. Na koji će retorički način ove strukture najvišeg koherencijskog nivoa biti motivisane, da li shematski prikaz prema TRS identifikuje više ekspanzivnih i semantičkih relacija ili, pak, onih pragmatičkih, upravo će biti cilj prve instance analize. U drugoj instanci utvrdiće se korelacija između diskursne centralnosti i kohezivne gustine internih i eksternih relacija referentnih članova u paragrafima, pri čemu će posebna pažnja biti posvećena semantici koherencijskog odnosa između paragrafa i semantičkom sadržaju tematskih kohezivnih elemenata, što treba da opravda postavljenu hipotezu o konceptualnom međuodnosu kohezije i koherencije u diskursu nedeljnog uvodnika.

---

5 Redeker et al. (2012) za enciklopedijske odrednice utvrđuju pokrete *naziv, definicija i opis*, dok se za diskursnu segmentaciju naučno popularnih vesti pozivaju na Haupta (2010), kod pisama za prikupljanje sredstava na Uptonu (2002) i na Bhatia (2005) kod reklamnih oglasa.

Konceptualna analiza diskursa nedeljnog uvodnika „Rat Merkelove na Balkanu”⁷⁶

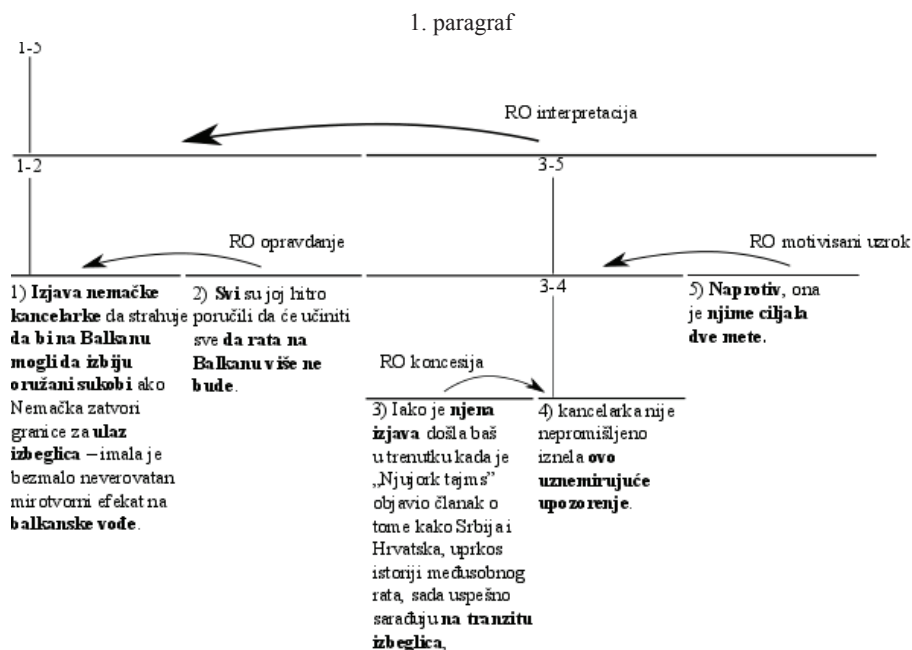
Dijagram 1: Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u paragrafima uvodnika "Rat Merkelove na Balkanu"

Tekst „Rat Merkelove na Balkanu” sastoji se iz šest paragrafa koji, međutim, nemaju podjednak status u ukupnoj koherencijskoj strukturi. U 1. paragrafu, koji u žanrovskom smislu predstavlja „glavu” uvodnika, specifikovano je ono što će se dalje u tekstu razmatrati („Izjava nemačke kancelarke...“), ali je izneta i komentatorska premisa („... kancelarka nije nepromišljeno iznela ovo uznemirujuće upozorenje. Naprotiv, ona je njime ciljala dve mete.”) koja će biti potkrepljena argumentskim strukturama (2, 3, 4. i 5. paragraf kao podtematske celine): 2. paragraf: motivacija Merkelove izjave u Nemačkoj

6 <http://www.politika.rs/rubrike/uvodnik/Rat-Merkelove-na-Balkanu.lt.html>

(*teška politička artiljerija*); 3. paragraf: dejstvo izjave na političke protivnike; 4. paragraf: dejstvo izjave na političke partnere; 5. paragraf: motivacija Merkelove izjave na Balkanu (*poruka*). U poslednjem, 6. paragrafu iznesen je konačan komentatorski zaključak (*problem u toj računici*) kojim se relativizuje argumentska struktura: svaka reinterpretacija „izjave“ potkrepljena je propozicijama koje predstavljaju argumentsku podršku, tj. u retoričkoj su funkciji podrške one ilukucione snage koju inicira semantika referentnih elemenata – upozorenje, teška politička artiljerija, poruka.

Imenička sintagma „izjava nemačke kancelarke“ eksplicirana komplementarnom rečenicom „da strahuje da bi...“ predstavlja tematski deo 1. retoričke jedinice teksta, dok je njen rematski deo klauza „imala je bezmalo...“. Preostale tri retoričke jedinice (EP 3, EP 4 i EP 5) 1. paragrafa kontekstualizuju „izjavu nemačke kancelarke“, čime je postavljena tema uodnika – *političke implikacije Merkelove izjave u Nemačkoj i na Balkanu*. Na taj način leksema „izjava nemačke kancelarke“ postaje kohezivni element u funkciji antecedenta koji sa diskursnog stanovišta izgrađuje najznačajniju kohezivnu mrežu, ali uzevši u obzir i ostale antecedentne referentne elemente u 1. paragrafu – „balkanske vođe“, „da bi na Balkanu mogli da izbiju oružani sukobi“, „ulaz izbeglica“, „da rata na Balkanu više ne bude“, „na tranzitu izbeglica“, „ovo uznemirujuće upozorenje“, „ciljala dve mete“ – kao i činjenicu da se 1. paragraf nalazi u RO sa preostalim paragrafima, postaje jasno da je „glava“ nedeljnog uodnika centralna diskursna struktura sa najvećom skorom kohezione gustine po ERJ (interne i eksterne kohezione veze). Tip retoričke motivacije dve IP na najvišem koherencijskom nivou teksta (IP 1–5 (N) – RO *opravdanje* – (S) IP 6–25) odgovara tipu pragmatičkih relacija kojima persuazivni žanrovi motivišu svoje strukture: premisa – da Merkelova izjava ima određene implikacije – sadržana u 1. paragrafu intencionalno je potkrepljena argumentskim strukturama, eksponiranim u 2, 3, 4. i 5. tematizovanom paragrafu, ali koje, budući smatrane ekspozitornim (informativno–eksplikativnim) pasażima u okviru uodnika, aktiviraju ekspanzivne (*elaboracija, združeni*) i semantičke relacije (*destimulacija, kontrast*) na nižim nivoima globalne strukture teksta, što na kraju pokrepljuje tezu da leksičke kohezione veze predstavljaju dominantni princip strukturiranja tematski orijentisanih žanrova.

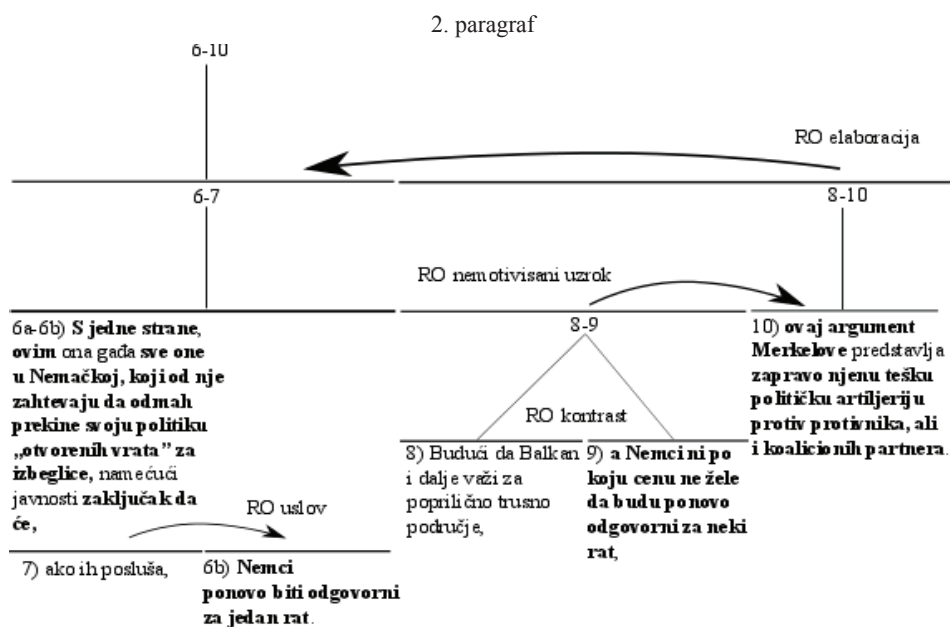
Dijagram 2: Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u 1. paragrafu uvodnika "Rat Merkelove na Balkanu"

inicijalna rečenice teksta čitaoca podseća na „izjavu nemačke kancelarke...”, te je stoga ovaj deo iskaza tematski u odnosu na izdvojeni, rematski deo „imala je bezmalo neverovatan mirotvorni efekat na balkanske vođe”, ali koji, budući postponiran, sadrži autorski komentar potkrepljen u sledećoj EP. Time se zapravo nagoveštava tema EP 2 sa kojom EP 1 čini novu retoričku strukturu (RO *opravdanje*; IP 1–2) – sadržaj EP 2 (S) argument je za autorsku konstataciju iznesenu u EP 1 (N), čime se uvećava spremnost čitaoca da prihvati komentar. Kada je u pitanju koheziona veza koja upućuje na tematsku promenu, semantički sadržaj sintagme „na balkanske vođe” (EP 1) tema je u EP 2 eksponirana anaforskom proformom „svi”, koja predstavlja semantički prazan referent, a na planu informacije poznato.

Međutim, drugi deo 1. paragrafa, EP 3, EP 4 i EP 5 donosi novu komentatorsku poziciju. To se ogleda pre svega u tome što se početni referent „izjava nemačke kancelarke” tematski dva puta aktualizuje: najpre *delimičnim ponavljanjem*, kohezivnim referentom „njena izjava” u preponiranom rečeničnom kompleksu „Iako je njena izjava došla baš u trenutku kada je ’Njujork tajms’ objavio članak o tome kako Srbija i Hrvatska, uprkos istoriji međusobnog rata, sada uspešno saraduju na tranzitu izbeglica”, odnosno u EP 3, gde dolazi do tematskog obnavljanja na semantičkom planu, s obzirom da je tema u EP 2 formalizovana leksemom „balkanske vođe”, tj. anaforičkom proformom „svi” u EP 3, a zatim i u glavnoj rečenici, EP 4, sa „ovo uznemirujuće upozorenje”, što predstavlja *hiponimiju* kada je u pitanju kohezivno sredstvo. Rematski delovi EP 3 (S) i EP 4 (N) uspostavljaju RO *koncesija* jer između njih postoji potencijalna ili prividna neusklađenost, ali će pridobijanje čitaočeve naklonosti za

tvrdnje iznešene u EP 4 zapravo biti komunikacijski cilj aktuelnog članka (komentator iznosi premisu koja će u nastavku teksta biti argumentovana, iako su prethodno navedene okolnosti koje ne idu u prilog takvom zaključku). Ali ono što zapravo usmerava komentatorski iskaz jeste *simultana retorička iteracija* i *interpretacija* koja se ostvaruje na koherencijskom nivou gde se IP 1–2 (N) i IP 3–5 (S) nalaze u RO *interpretacija* – na osnovu *hiponimijske specifikacije* antecedenta „izjava nemačke kancelarke” (EP 1) i referenta „njena izjava” (EP 3) izveden je novi referentni element „ovo uznemiravajuće upozorenje” (kohezija), koji, nalazeći se u finalnoj poziciji, sugerise informativni fokus rečenice. U sledećoj, EP 5 anaforičkom proformom „njime” ponovo se ukazuje na početni referent „ovo uznemiravajuće upozorenje”, da bi se u rematskom delu EP 5 referentnim elementom „dve mete” na leksičkom planu motivisao nastavak komentatorske procene („nije nepromišljeno iznela...”). Naime, semantika frazeološkog referenta „ciljala (je) dve mete” počiva na metafori za sve referentne elemente kojima se tematizuju 2, 3, 4. („tešku političku artiljeriju protiv protivnika, ali i koalicionih partnera”) i 5. paragraf („poruka balkanskim liderima”), na osnovu čega se uspostavlja koheziona veza. Diskursni priloški konektor „naprotiv” u funkciji je modifikatora kojim se priključuje EP 5, retorički uzrok za prethodnu EP 4 (EP 4 (N) – RO *motivisani uzrok* – (S) EP 5).

Analiza je 1. paragrafa takođe pokazala da referencijalni domen kohezije nije relevantan za utvrđivanje semantike koherencijskih relacija (RO *opravdanje* i RO *motivisani uzrok*), za razliku od leksičko-semantičkih kohezivnih sredstava (delimično ponavljanje, hiponimija) koja, u odnosu na sistemski tip, predstavljaju indikatore koherencijskih veza (RO *interpretacija* i RO *koncesija*).

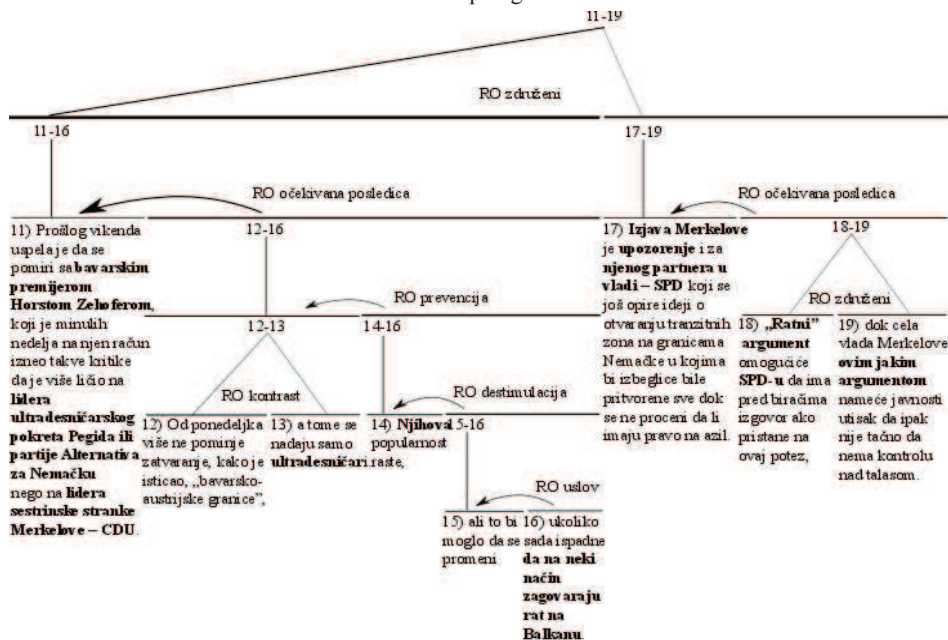

Dijagram 3: Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u 2. paragrafu uvođnika "Rat Merkelove na Balkanu"

2. paragraf uveden je frazeološkim konektorom „S jedne strane” koji ima kohezivnu funkciju između onoga što je prethodno rečeno i onoga što sledi, ali i da diferencira „dve mete”, odnosno da uvede jednu od dve podteme koje će biti elaborirane (kome je izjava upućena i kakvo je njeno dejstvo). Stoga nakon pomenutog konektora dolazi anaforska proforma „ovim” koja upućuje na „upozorenje” ali i na „izjavu” iz 1. paragrafa. Iako glagolskim prilogom „namećući” uvedena dopunska klauza nema retoričku vrednost, ona je nosilac nove informacije u EP 6 i uz interpoliranu kondicionalnu klauzu „ako ih poslušaj” (EP 7 (S) – RO *uslov* – (N) EP 6) predstavlja argument za *hiponimijski referent* „ovo uznemirujuće upozorenje” (EP 4). Međutim, u IP 8–10 najpre se obrazlaže izloženi argument, a zatim dolazi do reinterpretacije „izjave nemačke kancelarke” (IP 6–7 (N) – RO *elaboracija* – (S) IP 8–10): „namećući javnosti zaključak da će, ako ih poslušaj, Nemci ponovo biti odgovorni za jedan rat” (EP 6b) antinomijski je kohezivni par sa „a Nemci ni po koju cenu ne žele da budu ponovo odgovorni za neki rat” (EP 9), ali je IP 8–9 (EP 8 (N) – RO *kontrast* – (N) EP 9) u funkciji naglašavanja EP 10 koja donosi novu semantičku vrednost ekspliciranom tumačenju „izjave” (IP 6–7). Kohezivni referent „ovaj argument Merkelove” predstavlja *uopštavajuću parafrazu* sadržine IP 8–9, ali budući tematskim delom EP 10, u rematskom delu dolazi do njene interpretacije na rečeničnom planu (priloški konektor „zapravo”), a posredno i do reinterpretacije početnog referenta „izjava nemačke kancelarke”, na globalnom, diskursnom nivou. Semantička struktura parafrazirajućeg kohezivnog elementa „ovaj argument Merkelove” deo je interpretativne premise za „izjavu nemačke kancelarke” - nije Merkelova uticala na to da je Balkan i dalje trusno područje, niti na to da Nemci ne žele da budu odgovorni za još jedan rat, već je ona iskoristila takvo stanje stvari i od toga napravila politički argument (IP 8–9 (S) – RO *nemotivisani uzrok* – (N) EP 10).

3. i 4. paragraf

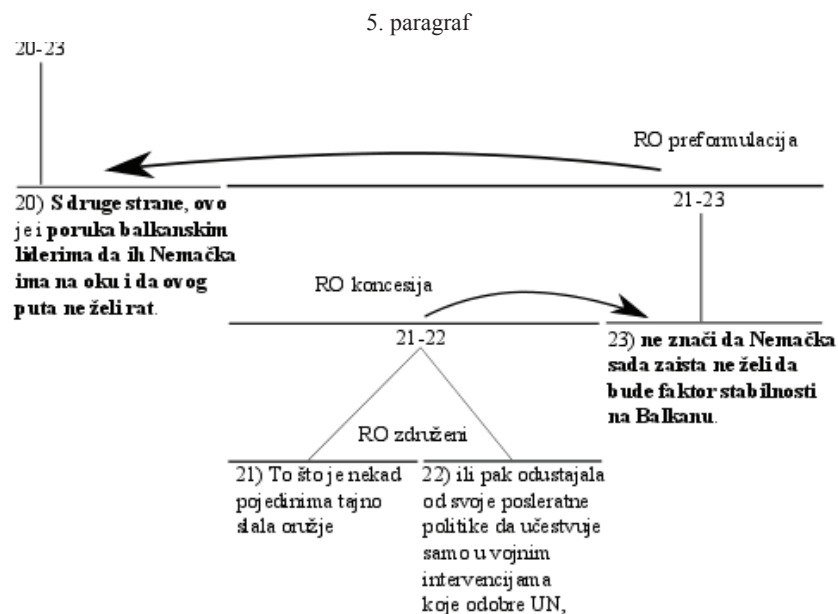

Dijagram 4. Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u 3. i 4. paragrafu uvodnika "Rat Merkelove na Balkanu"

Budući da se u rematskom delu EP 10 u finalnoj poziciji nalazi referent „protivnika, ali i koalicionih partnera”, u 3. i 4. paragrafu dolazi do *hiponimijske kohezije*: referentni elementi „bavarskim premijerom Horstom Zehoferom” i „ultradesničarskog pokreta Pegida ili partije Alternativa za Nemačku” (EP 11) i „ultradesničari” (EP 13) *hiponimi* su za *hiperonime* „koalicionih partnera” i „protivnika”, dok se referentom „njegovog partnera u vladi – SPD” (EP 17 i EP 18) *ponavlja* leksema „koalicionih partnera” uz dodatnu postdeterminaciju. Referentni element „lidera sestrinske stranke Merkelove – CDU” takođe je u kohezioj vezi sa leksemom „bavarskim premijerom Horstom Zehoferom”, ali je sada u pitanju *perifrastično ponavljanje*. U EP 12 prisutna je *elipsa* jer je izostavljen tematski referent koji bi formalno zastupao antecedent „bavarskog premijera Horsta Zehofera”, tj. „lidera sestrinske stranke Merkelove – CDU”, ali se i pored toga u rematskom delu ukazuje na radnju koja je *kontrastno* (RO) postavljena naspram stanja u rematskom delu EP 13 - bavarski premijer (agens radnje) i ultradesničari (agens stanja) takođe su politički oponenti. Pri započinjanju 3. i 4. paragrafa zadržava se tematski element sa početka teksta („izjava nemačke kancelarke”) pomoću *elipse* ili *delimičnim ponavljanjem*, ali se u rematskim delovima rečenica daje nova informacija u vezi sa referentnim elementom „tešku političku artiljeriju protiv protivnika, ali i koalicionih partnera” iz 2. paragrafa, što predstavlja tematsku elaboraciju 3. i 4. paragrafa.

U EP 11 3. paragrafa prisutna je *elipsa* (nemačka kancelarka), ali se u EP 17 4. paragrafa pojavljuje referentni element „izjava merkelove” kojim se obnavljanja semantički sadržaj antecedenata, što je i očekivano zbog dugog referencijskog opsega. Istovetno proširivanje semantičkog polja ponovljenih antecedenata u rematskim delovima rečenica pronalazimo i kod početnog referenta „ovim uznemirujućim upozorenjem” (EP 4) koji je *delimično ponavljen* u 4. paragrafu redukovanom leksemom „upozorenje” (EP 17), kao i kod antecedenata „ovaj argument Merkelove” (EP 10) koji je takođe *delimično ponavljen* modifikovanim referentima „’Ratni’ argument” (EP 18) i „ovim jakim argumentom” (EP 19) (EP 18 (N) – RO *združeni* – (N) EP 19). Dakle, „Izjava nemačke kancelarke” je „uznemirujuće upozorenje” zbog „argumenta” i stoga predstavlja „tešku političku artiljeriju” koja obezbeđuje višestruku političku korist (EP 17 (N) – RO *očekivana posledica* – (S) IP 18–19).

Distribucija kohezivnih referentnih elemenata u 3. i 4. paragrafu indikativna je za koherenciju ova dva paragrafa ali i za koherenciju sa 2. paragrafom: 3. i 4. paragraf *združuju se* (RO) u jednu, IP 11–19 (S) jer na višem koherencijskom nivou predstavljaju retoričku *elaboraciju* 2. paragrafa (IP 6–10 (N)). Naime, *elaboracija* je, prema TRS, koherencijski odnos na osnovu kojeg se o tematskom elementu ili o situaciji pruža dodatna informacija, pa je u tom smislu razumljiva iteracija, odnosno specifikacija pomenutih antecedentnih referenata.

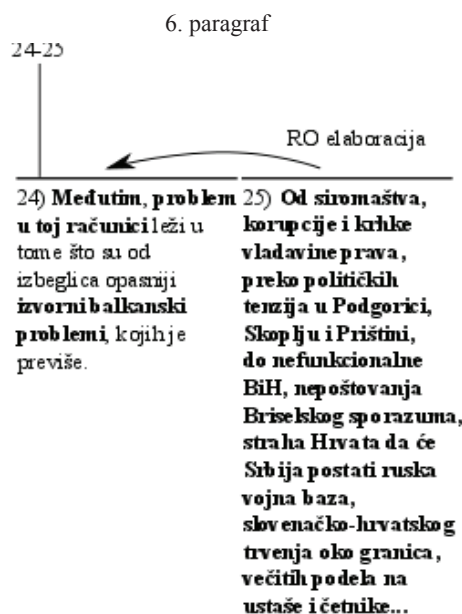

Dijagram 5: Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u 5. paragrafu uvodnika "Rat Merkelove na Balkanu"

5. paragraf nalazi se na istom koherencijskom nivou teksta uvodnika sa 3. i 4. paragrafom, ali se kao koherentna struktura prema ovima nalazi u *kontrastnom* (RO) odnosu. To je jasno naznačeno frazeološkim diskursnim konektorom suprotnog značenja „S druge strane” kojim se upućuje na sadržaj paragrafa, retorički formalizovan sa 4 EP ili IP 20-23. I kao u slučaju sa referentnim elementom „upozorenje”, tako i leksema „poruka balkanskim liderima”, obrazložena dopunskom rečenicom „da ih Nemačka ima na oku i da ovog puta ne želi rat”, kojoj prethodi anaforski demonstrativ „ovo” („izjava nemačke kancelarke”), eksponira *simultanu retoričku iteraciju i interpretaciju* antecedenta „izjava nemačke kancelarke”. Semantičkim proširenjem početnog referenta na diskursnom planu tematizuje se 5. paragraf (EP 20 (N) – RO *preformulacija* – (S) IP 21–23): dok je „izjava nemačke kancelarke” za koalicione partnere i političke protivnike bila „upozorenje” koje sadrži „ratni argument” značenjski preinačen u „tešku političku artiljeriju”, za balkanske lidere „upozorenje” je „poruka”. Time se zapravo sadržaj „izjave” rekontekstualizuje na sledeći način: referent „Nemci ni po koju cenu ne žele da budu ponovo odgovorni za neki rat” iz 2. paragrafa „ratni” je argument jer pretpostavlja domaću javnost, ali on na semantičkom planu korespondira sa referentnim elementom, dopunskom klauzom „da ih (balkanske lidere) Nemačka ima na oku i da ovog puta ne želi rat” (EP 20), kao i sa sadržajem IP 21–23, koji predstavlja njenu retoričku preformulaciju u skladu sa ilokucionom snagom kohezionog referentnog elementa „poruka”, kojim je interpretirana „izjava nemačke kancelarke”. Na taj se način semantika kohezivnih referenata odgovara semantici koherencijskog odnosa između aktuelnih tekstualnih struktura-paragrafa:

(„upozorenje”, 1. paragraf – RO *opravdanje* – „teška politička artiljerija”, 2. paragraf + 3. i 4. paragraf) – RO *kontrast* – („upozorenje”, 1. paragraf – RO *opravdanje* – „poruka”, 5. paragraf);

IP 1–5 (N) – RO *opravdanje* – (S) IP 6–23 (IP 6–19 (N) – RO *kontrast* – (N) IP 20–23).

Dijagram 6: Nivoi koherencijskih veza i kohezivni referentni elementi u 6. paragrafu uvodnika "Rat Merkelove na Balkanu"

Zaključnim, 6. paragrafom (IP 24–25) modifikuje se prethodno iznesena elaboracija (priloški konektor „međutim”) na takav način što se konačnom komentatorskom procenom relativizuje tumačenje Merkelove izjave (IP 6–23 (N) – RO *destimulacija* – (S) IP 24–25). Indikatora tematske promene predstavlja referentni element „problem u toj računici” kojim se *uopšteno parafrazira* retoričko *opravdanje* (koherencija) za autorsku *premisu* da Merkelova „nije nepromišljeno iznela ovo uzmenirujuće upozorenje” koje zastupaju tematski referenti od 2. do 5. paragrafa. Međutim, i antecedent „izjava nemačke kancelarke” ostvaruje kohezivnu vezu sa aktuelnim referentnim elementom iz 6. paragrafa: „izjava nemačke kancelarke” ima politički kauzalitet i konsekvencu, predikciju i rezultat, pa stoga uspostavlja *metonimijsku* vezu sa pojmom koji je formalizovan leksemom „računica”. Konačno, upotrebom ovog pojma i samo se tumačenje smisla Merkelove izjave modifikuje u njenom problemskom aspektu jer semantika leksema „računica” konotira konačnost, svršenu stvar, izvestan, siguran ishod. Zbog toga rematski deo EP 24, kao i EP 25, sadrže lekseme koji se odnose na sadržinski deo „izjave”, tj. potencijalne

„probleme” koji mogu biti opasniji po mir na Balkanu od zatvaranja nemačke granice. Navedene referentne stavke u EP 24 predstavljaju *hiponime* za *hiperonim* „izvorni balkanski problemi”, te je stoga ovaj tip kohezivne veze paradigma *hiponimijskog odnosa sa taksativnom komponentom*. Na koherencijskom planu, istovrsni delovi EP 25 u funkciji su semantičke specifikacije antecedenta „izvorni balkanski problemi” iz EP 24 (EP 24 (N) – RO *elaboracija* – (S) EP 25).

Zaključak

U prvoj instanci analize uvodnika „Rat Merkelove na Balkanu” ustanovljena je argumentska, binarna strukturna shema *premissa:zaključak* motivisana pragmatičkom relacijom na najvišem koherencijskom nivou teksta, što opet odgovara opštem retoričkom stanovištu da su persuazivni diskursi intencionalno strukturirani. Međutim, isto je tako utvrđeno da na nižim koherencijskim nivoima preovladavaju ekspanzivne i semantičke relacije, što se dovodi u vezu sa tim da kod informaciono-eksplanativnih retoričkih tipova, kao vidova ekspozitornog diskursa koji je više tematski, leksička kohezija predstavlja dominantni strukturni princip. Na osnovu takvih uvida u strukturu aktuelnog teksta, u 1. paragrafu je identifikovan najveći skor kohezivne gustine (interne i eksterne kohezivne veze po paragrafu), što je, opet, bila potvrda premise da žanr novinskog uvodnika, budući argumentativnim diskursnim tipom, u „glavi” sadrži autorsku *premisu* koja je u tekstu retorički potkrepljena (2–5 paragrafa), dok u *zaključku* iznosi konačno interpretativno stanovište (6. paragraf).

U drugoj instanci analize uočena je semantička korelacija između formalne i sadržinske zastupljenosti antecedentnih referenta na osnovu kohezivnih kategorija *repeticije* ili *sistemske semantičke relacije* i prirode koherencijskog odnosa između tematizovanih diskursnih paragrafa u kojima se aktuelni referenti pojavljuju. Takođe je uočeno i da nominalizovani fatički glagoli „izjava”, „upozorenje”, „poruka”, „računica”⁷, kojima bi se kao referentnim kohezivnim elementima pre mogla pripisati interpersonalna funkcija održavanja kontinuiteta razgovora, u pisanom diskursu novinskog uvodnika omogućavaju nadrečeničnu koheziju, odnosno tematski kontinuitet i diskontinuitet aspektovan koherencijom na globalnom, diskursnom nivou.

Konačno, koristeći se praksom *teorije retoričke strukture, sistemske funkcionalne lingvistike* i pristupa *jezika za posebne namene* stvoren je metodološki sinkretizam koji omogućava istraživanje konceptualnog međuodnosa kohezivne i koherencije na širim teorijsko-metodološkim osnovama. Izborom takvog analitičkog pristupa umanjile su se ograničenosti statičkog definisanja aktuelnih tekstualnih koncepata po sebi i otvorile istraživačke perspektive za njihovo interaktivno sagledavanje u cilju opisivanja dinamičnosti zasebnih diskursa.

---

⁷ *Izjaviti, upozoriti, poručiti* jesu *glagoli govorenja*, a *računati*, koji semantički može obuhvatiti i *misлити, razumeti*, ali i *predvideti, planirati*, spada u *glagole poimanja*.

Literatura

- Berzlánovich, I. and G. Redeker (2011). A corpus-based investigation of coherence and lexical cohesion. *12th International Pragmatics Conference*. Manchester.
- Berzlánovich, I., Egg, M., Redeker, G. (2012). Coherence structure and lexical cohesion in expository and persuasive texts. In A. Benz, P. Kühnlein, M. Stede (Eds.), *Constraints in Discourse 3*. Benjamins New Series on Pragmatics and Beyond. Amsterdam: Benjamins. pp. 137–164.
- Berzlánovich, I. and G. Redeker (2012). Genre-dependent interaction of coherence and lexical cohesion in written discourse. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 8(1), pp. 183–208.
- Bhatia, V.K. (2005). “Generic patterns in promotional discourse”. In Persuasion across Genres, Halmari, H. and T. Virtanen (eds), 213–225. Amsterdam: John Benjamins.
- Biber, D., Connor, U., Upton, Th. (2007). *Discourse on the move*. Amsterdam: Benjamins.
- Halliday, M.A.K. and R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday, M.A.K. and C.M. Matthiessen (2004). *Introduction to Functional Grammar*, 3rd edition, London: Edward Arnold.
- Haupt, J. (2010). Palpated, phonendoscoped, x-rayed and tomographed: The structure of science news in good shape. In R. Jancariková (Ed.), *Interpretation of Meaning Across Discourses*, Masaryk University, pp.161–174.
- Hoey, M. (1991). *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Mann, W. C. and S. A. Thompson (1988). Rhetorical Structure Theory: Toward a functional theory of text organization. *Text*, 8 (3), 243–281.
- Polovina, V. (1987). *Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Polovina, V. (1999). Kohezija i koherencija. *Semantika i tekstlingvistika*. Beograd: Čigoja štampa, 147–171.
- Redeker, G. et al. (2012). *Multi-Layer Discourse Annotation of a Dutch Text Corpus*. http://saffron.insight-centre.org/lrec/person/gisela_redeker/
- Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Upton, Th. (2002). Understanding direct mail letters as a genre. *International Journal of Corpus Linguistics*, 7, pp. 65–85.

Ivan Trifunjagić

CONCEPTUAL INTERRELATION OF COHESION AND COHERENCE IN THE TEXT OF A NEWSPAPER COMMENT

Summary: The paper aims to explain the semantic relation between cohesion and coherence in the text of a newspaper comment, starting from the premise that the theoretical and methodological approaches used for that purpose (*ESP*, Swales 1990; *RST*, Mann and Thompson 1988; *SFL*, Halliday 2004) emphasise different aspects of the contextual use of language, and that cohesion and coherence, therefore, represent specific conceptual components in discourse researches. The semantic and pragmatic aspect of the conceptual interdependence of cohesion and coherence is shown by a semantic analysis of the thematic elements of cohesion and the relations of coherence between the structures pragmatically relevant to a newspaper comment, which is primarily considered to be a type of argumentative discourse in this paper, but whose rhetorical structure also contains informational and explanatory elements.

Key words: cohesion, coherence, theme, element of reference, rhetorical relation.